

Jonge Amsterdammers in Noord-Afrikaanse slavernij

Slavernij heeft vele gezichten. Dat is vandaag zo en niet minder in het verleden. Hier wil ik de aandacht vragen voor de duizenden Nederlanders die op de Noord-Afrikaanse slavenmarkten van 1600 tot 1800 zijn verkocht. Daar heb ik mijn studie aan gewijd, die in 2023 verschenen is onder de titel: *Drie keer verkocht in een vreemd land*. Velen van hen waren afkomstig uit Amsterdam. Zij riepen hoge overheden, zoals de Staten-Generaal, te hulp. Die boden echter weinig steun. In de regel waren de Nederlandse slaven vooral aangewezen op hun verwanten en vrienden. Dat wil ik hier met name uitwerken. Achtereenvolgens belicht ik vijf aspecten: (1) Over wie gaat het? (2) Hoe kwamen Amsterdammers in Noord-Afrika terecht? (3) Hadden ze het er zwaar, was hun slavernij ellendig? (4) Kwamen ze vrij, hoe dan? (5) Hoeveel keerden er uiteindelijk terug?

Allereerst: over wie gaat het?

Voor een antwoord op deze vraag kijken we door de ogen van Amsterdamse regenten en burgemeesters: wie gold er voor hen als een Amsterdammer?

In 1680 belasten de Amsterdamse burgemeesters de regenten van het Aalmoezeniershuis met de zorg voor gevangenen en slaven. Voor financiële hulp onderscheiden deze regenten drie groepen slaven: zij die in de stad geboren zijn, zij die in de stad wonen (ingezetenen) en wie vanuit Amsterdam op de handelsschepen is weggevoerd voor een Amsterdamse reder en Amsterdam dus als thuishaven heeft. De regenten registreren in hun administratie zo goed mogelijk wie tot welk van de drie groepen behoort, wie en voor wie geld wordt ingezameld en hoeveel.

Na 1710 trekken de burgemeesters deze zorg aan zich, omdat de registratie ervan niet echt goed verloopt. Zij houden wel de driedeling aan. Wie hulp nodig heeft voor het vrijkopen van slaven moet zich voortaan tot deze heren wenden. We geven een paar voorbeelden voordat we dieper op de slavernij van Amsterdammers in Noord-Afrika ingaan om te weten met wie de regenten en burgemeesters zoal te maken hebben.

Vrouwenacties

De kordate 35-jarige molenaarsdochter, geboren op de Buitensingel van Amsterdam, Belitie of Belia Melchers (ook Welchers en Wellekes), nu woonachtig in de Warmoesstraat, weet in 1683 wat haar te doen staat. Dan hoort ze dat haar man, schipper Dirck Hanse op het schip de *Juffrou Rudolphia*, vorig jaar is overvallen en is afgevoerd naar Salé, een beruchte haven aan de Atlantische kust van Marokko. Daar wordt de gehele bemanning (negen personen) op de markt verkocht. Ze kent alle scheepslieden. Als schippersvrouw moest ze voor vertrek de bemanning voorzien van het nodige voedsel tijdens de reis, zoals veel kapiteinsvrouwen deze taak destijds hadden.

Na het rampzalige bericht over haar man vertelt ze de Amsterdamse regenten, dat het haar zowel om haar 15-jarige zoon Gerrit de Rob van haar overleden man Hendrick de Rob gaat, als haar huidige man, schipper Hanse dus. Van de bemanning noemt ze ook stuurman Harm Janse Root, kok Mathijs Taken, bootsman Hendrick Dircksz en de matrozen Jan Dircksz Blok, Cornelis Dircksz Wortel, Jan Jansz Visscher en Reinier Jansz uit het Duitse Ditmarschen.

Soldaten waren niet aan boord van de *Juffrou Rudolphia*. Dat valt op, want dat was wel het

voorschrift, en wel ter bescherming van het schip en de scheepslieden. Eigenaresse Juffrouw Rudolphia Wiltschut en haar Portugese reder in Amsterdam Philip de Flines bekommerden zich niet om de veiligheidsvoorschriften, ook al had het schip de Canarische eilanden tot zijn bestemming. De schipper kreeg van de reders op 12 juni 1682 het benodigde geld mee, 500 gulden, voor de aankoop van een retourlading. De reis eindigt echter in het Marokkaanse Salé. Hoe kordaat Belia Melchers optreedt voor haar man, samen met Maria Jacobs, wonend op de Rosegracht en vrouw van bootsman Hendrick Dircxsz, wordt straks wel duidelijk. Een tweede voorbeeld geldt de zorg voor ingezetenen. De regenten zetten de Friese matroos Pieter Martensz op hun slavenlijst. Hij vaart met *De Vergulde Vrijheijt* in mei 1683 naar de Straat van Gibraltar. Het schip wordt gekaapt en naar Algiers opgebracht. Deze scheepslieden worden daar verkocht. De dertien mannen, onder wie Amsterdamse schipper Pieter Braem, worden vervolgens naar Tunis afgevoerd.

Wanneer verwanten van Pieter Martensz dit horen, organiseren Pieters schoonvader, Claes Janse uit Kollum en zijn halfbroer Jan Bruchtsz uit Gorredijk, collecten in Amsterdam. Zes jaar later doen de Amsterdamse regenten niet veel meer dan de collecteopbrengst ad fl. 1300,- in ontvangst te nemen en het geld te beheren. Dit jaar, 1689, stellen Sieuwert Verwer en Wiggert Jansz te Amsterdam zich op 20 september garant voor de betaling van Pieters vrijlating. Een jaar later, op 24 mei 1690, geven de regenten het geld in handen van koopman Luis d' Azevedo te Amsterdam. Deze Portugees bemiddelt vaak voor de Nederlandse slaven in Noord-Afrika via zijn contacten in Algiers en Tunis. Op 30 mei 1690 vertelt D' Azevedo dat zijn poging is mislukt, al heeft hij fl. 1400,- voor Pieters vrijlating geboden. Die dag vernietigt hij de borgakke waarin is vastgelegd dat niet hij, maar Verwer en Jansz het volle risico dragen wanneer er iets fout zou gaan. De regenten lopen dus zelf geen risico. Maar de lossing gaat niet door, zodat Pieters schoonvader en halfbroer het geld terugkrijgen. Dat noteren de regenten op 4 mei 1693 en dan zijn we (n.b.) tien jaar verder na Pieters gevangenneming. De regenten zeggen: we hebben niets meer van, noch over Pieter Martensz uit Tunis gehoord. Daarom sluiten we de boeken voor die bootsjongen. Ze acteren zodoende slechts als kille boekhouders, zonder te achterhalen of ze misschien nog iets voor hem kunnen doen.

2: Hoe komen Amsterdammers in Noord-Afrika terecht?

Dan krijgen we te maken met de Barbarijse kapers. Hier moeten we inzoemen op de Straatvaart, de vaarroute door de straat van Gibraltar om te handelen op de landen rond de Middellandse zee, zo op Turkije, Syrië, Italië en Griekenland. Die zeevaart komt hier in het bijzonder in beeld. Vooral op deze route vallen er veel slachtoffers. Al gebeurt dit ook op de routes over de Atlantische oceaan met betrekking tot de schepen van de WIC en van de VOC. Maar met name op de Straatvaart krijgen de schippers te maken met de Kaapvaart, zoals elk land, ook de Nederlanden, zijn kapers heeft. Daar valt nu eerst meer over te zeggen. Al op de Noordzee kun je de Barbarijse kapers tegenkomen. Zij vallen Nederlandse schepen aan, zoals die van de andere Europese landen. Ze kapen het schip, nemen de lading als buit in beslag en ze voeren de bemanning alsook alle passagiers zonder onderscheid naar hun eigen stad: Algiers of Salé of naar andere havens, om ze te verkopen op de slavenmarkt. Aan de Straatvaart en de kaapvaart geef ik in mijn boek aparte aandacht. Want hier krijgen we met een specifiek probleem te maken dat zich overigens weerspiegelt in de betrekkingen met de Noord-Afrikaanse autoriteiten.

De gewesten Holland en Zeeland liggen namelijk nogal eens met elkaar overhoop over een belangrijke handelskwestie die in de Straatvaart aan de orde is. Een kwestie die sterk speelt in de Nederlandse betrekkingen met de Barbarijse kapers. Ik bedoel: het recht van inspectie van alle schepen en de vraag: mag je geld verdienen aan de vijand door aan hem goederen te verkopen? Immers, de Nederlandse gewesten voeren gedurende de 17^e en 18^e eeuw oorlog met Spanje en andere naties. Goederen die met de vijand worden verhandeld en die men bij inspectie aantreft in het schip, worden als contrabande, als verboden waar, aangemerkt. Kooplieden uit Holland zoeken vaak een manier om onder dit verbod uit te komen. Holland kiest voor het principe onder de leus: 'de vlag dekt de lading'. Anders gezegd: voert het schip de vlag van een bevriende of neutrale natie, dan mag men de lading noch de scheepslieden inspecteren. Zeeland steigert daartegen en stelt evenals Engeland: de marine heeft het recht elk handelsschip in haar wateren te controleren. Elke lading die voor de vijand bestemd is, moet in beslag worden genomen. Want kooplieden en schippers mogen de vijand niet nog sterker maken.

Dit inspectierecht hanteren de Noord-Afrikaanse kapers evenzeer. En dat niet alleen waar het om vijandelijke schepen gaat, maar ook om die van bevriende naties. Zij moeten zich voor de Grote Diwan in Algiers verantwoorden. Voor dit college van rechtsgeleerden excuseren ze zich vaak met het argument: we kunnen die verschillende vlaggen niet uit elkaar houden en we weten dus niet, of we met bondgenoten dan wel vijanden van doen hebben. Hun acties leveren in Holland geen enkel begrip op, ondanks dat de Noord-Afrikaanse kapers vaak in vijandschap leven met de landen rond de Middellandse Zee, vooral met Spanje en Italië. Waar Barbarijse kapers met rugdekking van hun overheid, dus legaal, bij hun inspectie de lading en bemanning van Nederlandse schepen in beslag nemen, kun je ze, denk ik, geen zeerovers noemen. Toch worden ze in de literatuur wel vaak als de Barbarijse 'zeerovers' getypeerd, soms zelfs als piraten!

Met name de Amsterdamse admiraliteit reageert telkens scherp op de inspectiepraktijk van de Barbarijse kapers en eist voortdurend dat er expedities worden ondernomen, met name tegen het 'roofzuchtige' Algiers. Enkele oorlogsschepen onder kapitein Lambert Hendricxsz worden in 1618 onder de vlag van de Amsterdamse admiraliteit naar Algiers gestuurd om vrede af te dwingen en de slaven vrij te laten. Pas in 1626 is er sprake van een tijdelijke vrede met Algiers.

Kortom, de lading en de bemanning van een voor de Noord-Afrikaanse autoriteiten vijandig land (zoals bij tijden van Frankrijk, Engeland en de Nederlanden) lopen het gevaar van inbeslagneming. Niet alleen de lading, ook de scheepslieden worden dan van boord gehaald en in de boeien geslagen. Vandaar dat Barbarijse kapers in Nederlandse ogen als inhalige en hebzuchtige ondernemers worden beschouwd. Een confrontatie op zee gaat men dan ook liever uit de weg. Het zijn niet alleen vrouwen, zoals de Groningse Cornelissien Janse die met haar man schipper Jaspersz Ysaac voor een Amsterdamse reder meevaart en met angst en beven een Barbarijse kaper ziet opdoemen, maar alle scheepslieden, ook de mannen zelf schrikken telkens hevig en trachten van boord weg te vluchten als er Barbarijse kapers in zicht komen. Wat gebeurt er dan na elke overmeestering door de kapers?

Aan land gekomen wordt elke gevangene geketend naar de gevangenis afgevoerd. Wie zich tegen de boeien verzet, krijgt een ketting van 60 kilo om zijn been gebonden. Dan kun je echt geen kant meer op! Enkele dagen later word je geboeid naar de markt gesleept en ten toon

gesteld. Zo komen vele jonge en oudere Amsterdammers in Algiers, Marokko, Tunis en Tripoli terecht. Daar onderga je niet alleen de nieuwsgierige blikken van iedereen op straat, maar word je door het publiek met hoongelach begroet en voor 'christenhond' uitgescholden. Na een gedetailleerde keuring van lijf en leden (uit- en inwendig) biedt een opkoper een prijs om je voor zijn huishouding, op de boerderij of voor ander werk in te zetten. Timmerlieden zijn een gewild object. Hen kan men in Noord-Afrika gebruiken voor reparatie van de havenkaden en schepen. Zulke slaven laat men niet graag vrij, of het moest zijn tegen een hoge prijs. Het brengt ons tot de vraag: ondergaan ze daar 'in den vreemde' een ellendig lot?

C: Slavernijkwaliteit

Zaten Nederlandse, ook Amsterdamse, slaven zwaar in de misère in Noord-Afrika? Hadden ze veel ellende te verduren? In de literatuur wordt nogal eens gesteld, dat de slavernij in Noord-Afrika niet zo zwaar was en dat die kortstondig was.

Dit beeld klopt niet als we bijv. Michiel de Ruyters rapporten en die van de Amsterdamse kapitein Jacob Reynst mogen geloven. De Ruyter verhaalt hoe hij in 1644 de Amsterdamse schipper Barent Janssen vrijkoopt voor maar liefst 1.000 gulden en hem zo ternauwernood redt, zodat Barent de 'sodomitische zonden' ontloopt. Hij wordt net nog niet besneden en de dupe van de zogeheten legitieme omgang met Noord-Afrikaanse mannen; een praktijk die overigens ook in zwang was onder Nederlandse piraten. Met zo'n afgedwongen besnijdenis krijgen veel jonge Nederlanders, onder wie Amsterdammers, in Noord-Afrika te maken.

Wanneer de Amsterdamse kapitein Jacob Reynst later voor Algiers afgemeerd ligt, geeft hij zijn bemanning verlof er aan land te gaan en te passagieren. Dan wordt een van zijn soldaten aan land dronken gevoerd en ontvoerd. Men wil hem besnijden, maar consul Paravicini komt tijdig achter dit plan. Hij protesteert ertegen bij de gouverneur en zoekt naar de soldaat. Hij vindt hem in een particulier huis. Daar zit de soldaat op een tafel, omringd door een tiental mannen. Ze zijn bezig zijn hoofd kaal te scheren en hem een tulband aan te meten om hem vervolgens zonder enige hygiëne te besnijden. Binnengekomen vraagt consul Paravicini de ontnuchterde soldaat, of hij uit vrije wil moslim wil worden. Die ontkent dit daarop heftig. Dan neemt de consul hem mee en brengt hem bij een opgeluchte kapitein Reynst terug (p. 169).

Hier valt dus te denken aan allerlei fysieke en psychische narigheid. En wel van dien aard, dat het ver uit gaan boven wat men aan ellende aan boord op zee kan beleven.

Het ergste was wel om op de Marokkaanse en Algerijnse galeien te worden geplaatst en aan de riemen te worden gezet. In zulke open boten zit onder meer de Amsterdamse Anthonij Sijbrantsz op de eerste rang, de plaats waar de klappen vallen. Hij heeft op 11 november 1657 zijn dochter Marietje ten doop gehouden, maar is nu galeislaaf. Onbeschermd is hij zoals alle galeislaven tegen vijandelijk vuur en tegen de zwaardgevechten op zee. Dit afgezien nog van de bewakers vlak bij je die met een bullenpees op je blote huid slaan als het roeien niet naar hun zin snel genoeg gaat. En dat alles voor weinig en slecht eten voor Hollandse magen. Een zwaar slavenbestaan dus. Het zal voor Anthonij bovendien een martelgang zijn geweest in de stille hoop zijn gezin ooit weer terug te zien.

Een ander voorbeeld: je wordt op de markt opgekocht door een bevelhebber. Zij hebben de eerste keus om slaven te selecteren. Zij zetten je vaak op de stadsmuur als menselijk schild of achter een kanon om dit te bedienen tegen aanvallen uit zee. Achter je staan Arabieren met

getrokken sabel. Als je het doel mist, krijg je een houw met de sabel te verduren. Ook dat is beslist geen pretje, want je staat zonder meer in het vijandelijke schootsveld.

Het 'gewone' werk als slaaf valt velen ook zwaar. Jan van Maren moet elke dag in de volle zon op het land werken van de vroege morgen, dat is: van zonsopgang, tot zonsondergang. De nacht brengt hij geketend door in de gevangenis. Hij schrijft zijn thuisfront dat het rode stof tot diep in zijn huid doordringt. Elke morgen wordt hij uit de gevangenis gehaald voor zijn dagelijks werk waar hij totaal niet aan gewend is. En dat voor een eigenaar die even grillig of willekeurig met hem omspringt als de sultan van Marokko met zijn slaven, onder wie zich al evenzeer Amsterdammers bevinden. Aan de cultureel geaccepteerde grillen kan geen van de Amsterdammers wennen. Dezelfde klachten over willekeur klinken ook in Algiers en Tunis op. Onder 'gewoon' werk valt in Algiers ook: berg op berg af stenen uit de hoger gelegen delen van Algiers naar de haven sjuwen. De slaven worden twee aan twee aan elkaar geketend voor een kar gespannen waarin de stenen worden opgestapeld. Samen de kar naar beneden loodsen over rotsige paden en dat zonder te kieperen onder bedreiging van zweepslagen als het niet snel en goed genoeg gaat! De Nederlandse consul vraagt op een gegeven moment waarom de slaven twee aan twee worden vastgeketed. Weet je wat het antwoord van de autoriteiten was? Ze zeiden: de Spanjaarden hebben ons op deze manier vernederd en nu moeten jullie dit ondergaan! Het was dus een bewuste vernedering!

Doe je als slaaf je mond open om te klagen over het ellendige werk, dan staat je extra fysiek geweld te wachten. Je kunt dus bepaald niet zeggen, dat de slavernij in Noord-Afrika wel wat meeviel!

In de literatuur wordt tot op vandaag ook geschreven dat de slavernij in Noord-Afrika niet zo erg was, omdat die kort, hoogstens zo'n jaar of vijf, zou hebben geduurd. Ook dit is, dunkt me, een misvatting.

In mijn boek geef ik vele gevallen van o.a. Amsterdammers die in Noord-Afrika lange tijd onder het slavenjuk hebben gezocht (p. 287 v.). We kwamen al enkele keren een jarenlange slavernij tegen. Er zijn vele andere voorbeelden te noemen. Jacob Cornelisz wordt in 1656 op een galei van Algiers gezet en pas door een Amsterdamse expeditie onder Jan van Gent in 1670 bevrijd. Dat is dan wel 14 jaar later! In 1683 weet consul Thomas Hees 14 slaven vrij te krijgen. Zij hebben ruim negen jaar onder het slavenjuk 'gezucht', zoals ze zelf vertellen. Hier dient zich nu onze volgende vraag aan.

D: Hoe en wanneer komen de slaven vrij?

Je vrijheid kun je allereerst aan een verdrag te danken hebben. Met de Nederlanden sluiten de Noord-Afrikaanse regeringen soms vriendschap, niet zozeer om handel te drijven, wel ter bescherming van de koopvaart tegen de Noord-Afrikaanse kapers en vooral met het oog op de vrijlating van slaven. Reken jezelf in Noord-Afrika echter niet te rijk. Want telkens breken N-Afrikaanse autoriteiten de verdragen op. Waarom, vraagt u misschien? Wel, er heerst een groot cultuurverschil.

Ook al is er een tijdje vrede tussen Algiers en Marokko en de Nederlanden, naar Noord-Afrikaanse maatstaven moet een gesloten verdrag elk jaar worden bekrachtigd door het aanbieden van forse geschenken als bewijs dat men de vriendschap echt wil onderhouden. Worden er jaarlijks geen geschenken geleverd, dan trekken Noord-Afrikaanse autoriteiten de conclusie, dat men het bondgenootschap verbreekt. Anders gezegd, het vredesverdrag geldt

kortstondig in Noord-Afrikaanse ogen wanneer de jaarlijkse cadeaus uitblijven. Op hun verlanglijstje staan: schepen en veel oorlogsmateriaal, zoals kanonnen, geweren en buskruit. Want de Noord-Afrikaanse regeringen hebben geen eigen scheepsbouwindustrie noch een oorlogsindustrie! Technisch gezien teren ze op de Europese techniek en welvaart. Vandaar dat de Barbarijse kapers in Nederlandse ogen gelden als inhalige, hebzuchtige ondernemers. Alle Europese schippers gaan een confrontatie op zee met deze kapers dan ook zoveel mogelijk uit de weg. Schepen uit de Nederlandse gewesten die minder bewapend en geen soldaten aan boord hebben zoals de *Juffrou Rudolphia*, zijn een gemakkelijk doelwit. Zonder de bekrachtiging van verdragen met jaarlijkse geschenken lopen niet alleen allerlei schippers en bemanningen op de Middellandse zee en de Atlantische oceaan gevaar voor een overval, maar ook de gevangenen en slaven in N-Afrika zijn de dupe. Dan hebben ze weinig kans om vrij te komen. Zij zijn dus het slachtoffer wanneer de Nederlanden niet met grote geschenken over de brug komen.

Om Marokko, Algiers en Tunis toch te dwingen het bondgenootschap te effectueren, sturen de Nederlandse gewesten oorlogsschepen naar Noord-Afrika om slaven te bevrijden. Denk aan de expeditie van Jan van Gent, maar ook Michiel de Ruyter is diverse malen voor anker gegaan voor de Noord-Afrikaanse kusten om te onderhandelen met de autoriteiten over de vrijkoop van Nederlanders.

Je kunt ook jezelf vrijkopen of dit door anderen te laten doen. Daarvoor is geld, veel geld nodig. Evenals in andere provincies worden er lokale collecten in Amsterdam georganiseerd, meest door huisvrouwen en vrienden. Zij gaan de straten langs met een intekenboekje en even later met de 'busse' om de eerder toegezegde bijdrage werkelijk te incasseren.

Hier komen we terug op onze kordate Belia Melchers. In overleg met burgemeester Nicolaas Witsen koopt ze 3.000 pond buskruit om dit naar Salé te verscheppen. Aan notaris Dirck van der Groe vraagt ze in december 1684 op te schrijven dat ze daarmee haar man Dirck Hanse wil vrijkopen. Ze heeft haast, want zoon Gerrit de Rob is al in slavernij ten ondergegaan. Dit had briefwisseling met haar 31-jarige man in Salé aan het licht gebracht. Die correspondentie verloopt meestal via schippers die een Marokkaanse haven aandoen. Ze is zodoende goed op de hoogte en wil haar man terugzien. Maar al dit buskruit kost geld en dat moet ze bijeen zien te krijgen. Voor hem gaat ze de Amsterdamse straten langs met een collectebus, samen met Maria Jacobs van de Rosegracht. Het brengt genoeg geld op. Ze geeft het de regenten in hun beheer. Met hun goedvinden betaalt ze het buskruit uit de opbrengst van de collecten. Alles lijkt in 1684 geregeld. Het buskruit wordt inderdaad verscheept naar Salé, maar haar man krijgt ze er niet mee terug. Althans, niets wijst er in notariële akten en notulen van de regenten of uit begrafenisgegevens op, dat Dirck Hanse Amsterdam ooit heeft teruggezien. Evenmin als Maria Jacobs haar Hendrick Dircxsz ooit terugziet. Dit geldt trouwens bijna alle bemanningsleden. Alleen Cornelis Dircxsz uit Medemblik kan navertellen wat er is gebeurd. Dit doet hij op verzoek van Belia Wellekens en Maria Jacobs. De vrouwen moeten namelijk een verklaring aan de regenten overleggen, dat hun verhaal echt waar is, want er heerst nogal wat fraude met intekenboekjes en de 'busse'. Op 26 april 1683 hebben ze het notariële stuk in handen, zodat ze mogen collecteren.

Zij zijn niet de enigen die zo in Amsterdam bezig zijn. Onder het toezicht van de regenten lopen van 1681 tot 1683 maar liefst 27 vrouwen de straten af met hun 'boekje' en een jaar later met de 'busse'. Toezicht was dus niet overbodig.

De burgemeesters doen verder niet veel meer dan een vergunning verstrekken voor elke aangevraagde collecte. Ze trekken zich amper iets aan van het lot van de tot slaafgemaakte Amsterdammers.

Zelfs niet voor geboren Amsterdammers als de jongeman Claes Lubbertsz, die in 1688 carrière hoopt te maken. Hij scheept zich in op *De Boodschap van Maria* als 'oploper' om bootsjongen te kunnen worden op een volgende reis. Het schip wordt gekaapt en Claes komt in Algiers als slaaf terecht. Wanneer zijn moeder, Lijsbeth Bosman, het hoort, gaat ze aan de slag om het vrijlatingsgeld bijeen te krijgen. Particulieren moeten daarvoor wel heel wat moeite doen. Ze gaat in 1690 naar Texel waar veel oorlogs- en handelsschepen klaar liggen om uit te varen. Daar heeft ze financieel succes. De kapiteins Stilte, graaf van Bentheim, Van der Gijzen en Willem van der Zwaan beloven een deel van hun gage aan haar af te staan. De gedane beloften schrijven de Amsterdamse regenten in hun boeken. In juni 1694 overlijdt Lijsbeth Bosman. Haar man, Lubbert Lubbertsz, neemt de inzameling over om zijn zoon, die al zo'n zes jaar slaaf is in Algiers, vrij te kopen. Hij meldt zich bij de Admiraliteit om het deel van de toegezegde gage van zoonlief te ontvangen. Het is allemaal tevergeefs, althans waar het de vrijlating van Claes Lubbertsz betreft. Vader Lubberts ontvangt het geld en de opbrengst uit de collectebus, namelijk ruim fl. 119,- van de regenten. Maar van Claes is geen spoor meer te vinden. Geen overheid zet zich in voor zijn vrijlating, of voor enig onderzoek naar hem. Zo verdwijnt ook hij in de nevel van de Noord-Afrikaanse vergetelheid.

De Marokkaanse auteur Benali meent vandaag dat er vaste prijzen zijn gehanteerd voor de vrijkoop van Nederlandse slaven. Dit klopt evenwel niet met de feiten. Consul Thomas Hees in Algiers vermeldt de bedragen die hij als losprijs betaalt in 1683-1685 (p. 222). Zo legt hij voor de Amsterdamse schipper Hendrick Dircksz 2.000 gulden neer voor diens eigenaar en voor schipper Cornelis Kuyper 600 gulden om slechts een enkel voorbeeld te geven. In mijn boek leest je daar veel meer over, zoals over de andere onderdelen.

Valt u misschien iets op? Tot op heden heb ik geen voorname instanties genoemd die zich destijds voor de vrijlating en vrijkoop van Amsterdammers uit Noord-Afrika inzetten. Dit is niet zonder reden. De grote, voorname kooplieden en reders laten verstek gaan, evenals de VOC- en WIC-kantoren in Amsterdam. Er zijn uitzonderingen. Jacob en Mathias Trip van de voorname familie Trip zetten zich in voor de schipper van De Dolphijn, Dames Jansz, in 1688. Ze beloven 1200 gulden voor zijn vrijlating te betalen, plus nog 200 gulden voor de kosten om van Algiers naar Livorno te kunnen reizen. De vooraanstaande Samuel Sautijn belooft zich ook voor de slaven in te zetten, maar alleen indien de verwanten en vrienden zelf het losgeld ophoesten! Op het thuisfront waren Amsterdamse slaven dus aangewezen op hun vrouwen, vrienden en particuliere verwanten.

Hier doet zich in Amsterdam voorts een merkwaardige situatie voor, die we in de akten van diverse notarissen lezen. Wanneer vrouwen en vrienden bij hun zoeken naar een borg die voor de vrijkoopsom van een slaaf wil instaan, dan stuiten we nogal eens op rijke vrouwen die garant willen staan voor het geldbedrag. Maar dan noteert de notaris steevast dat het stadsbestuur vrouwen verbiedt om als borg op te treden. Althans, de betreffende vrouwen verklaren samen met de notaris, dat ze in haar geval ontslagen zijn van dit verbod door de stadsbestuurders en derhalve borg kunnen zijn. Zo staat Catharina van Goch, die gehuwd is met Eduard Hoensbroeck, in 1678 borg voor het vrijkopen van Jacob Aernout Hoensbroeck die met de bemanning en passagiers als de 'jongedochter' Lijsbeth Janse de overmeestering

van de *Sint Joris* in 1678 meemaakt en in Algiers slaaf wordt. Catharine van Goch is ondanks het verbod bereid, zo schrijft de notaris, 1300 gulden voor Jacobs vrijkoop te betalen. Diverse vrouwen kloppen overigens niet alleen bij de stadsbestuurders aan, maar ook bij onder andere de Staten-Generaal. Dit telkens tevergeefs, want die verwijzen de vrouwen en verwanten stelselmatig naar familieleden en vrienden. Je kunt je afvragen: Zijn trouwens de hoge instanties als de Staten-Generaal etc. vandaag bezig met dit stukje Nederlandse, ook Amsterdamse, verleden? Misschien moeten we constateren: toen niet en nu niet!

5: Hoeveel Amsterdammers zijn er teruggekeerd?

Een van de teruggekeerden is de eerdergenoemde Anthonij Sijbrantsz. Hij werd in 1668 opgebracht naar Algiers met de bemanning van het schip *De Salvador* en komt in 1683 vrij voor fl. 215. Hij is dus intussen vijftien jaar ouder! Tegelijk stuiten we op een probleem. Want van velen weten we hun einde niet, dus ook niet of ze werkelijk terugkeerden.

Een voorbeeld daarvan is de Amsterdamse 21-jarige 'jongedochter' Lijsbeth Janse, die in de Laurierstraat woonde en hierboven al is genoemd. In 1671 gaat ze in ondertrouw met de lintwerker Abram Willemsz. Op 24 december 1671 ontslaan ze elkaar ten overstaan van de kerk en de Amsterdamse notaris van hun trouwbelofte. Dit zal de achtergrond zijn waarom ze een nieuw leven in Suriname wil beginnen. Dit gebied wordt als buitengewest bestuurd door Zeeland. Daarom scheept ze zich in Vlissingen in op de *Sint Joris* van schipper Joris Coster, die op Suriname vaart. Het schip wordt in 1678 door Algerijnse kapers buitgemaakt en de bemanning met alle passagiers, onder wie 23 vrouwen en 'jongedochters', worden in Algiers tot slaaf gemaakt. Lijsbeths toekomst eindigt in Tunis. Want in Algiers wordt ze opnieuw verkocht, en wel aan een eigenaar in Tunis. Mijn onderzoek heet niet voor niets: *Driemaal verkocht!* Is Lijsbeth ooit teruggekeerd? We weten het niet, maar het ligt niet voor de hand. Met droge ogen noteren de regenten dat Lijsbeth in slavernij verblijft. Kennelijk mist ze verwanten om de regenten ertoe te brengen haar vrij te kopen. Zelf gaan zij niet voor haar de straat op. Lijsbeth verdwijnt stilzwijgend uit hun regentenboeken en raakt compleet in de vergetelheid.

Met andere woorden, het is lastig om het aantal teruggekeerden precies te berekenen evenmin als het grote aantal Nederlandse slaven dat in Noord-Afrika belandde. De bewaard gebleven lijsten van de consuls zijn niet compleet en kloppen ook niet steeds. Toch hebben we uit elk gewest, ook uit Amsterdam, het aantal slaafgemaakten weten te traceren, dat in Noord-Afrika is opgebracht. Dit betreft dan wel het **minimale** aantal van wie we er zeker van zijn dat ze er tot slaafgemaakt zijn en al dan niet terugkeerden.

Voor Amsterdam vond ik het minimale aantal slaafgemaakten in Marokko (865), in Algiers (3.808), in Tunis (749) en in Tripoli (99), en wel van 1600 tot 1800, zie het overzicht op p. 284 van mijn onderzoek. Op grond van deze minimumaantallen kan worden geconcludeerd, dat slechts twee op de tien er terugkeerde, een vijfde deel met andere woorden.

Kortom, het is een triest en verborgen stukje Nederlandse geschiedenis, dat urgent meer bekendheid verdient!

Amsterdam, 12 maart 2024.